

Rectumprolaps, of uitstulping van de endeldarm, kan voorkomen bij alle landbouwdieren, maar wordt vooral bij varkens gezien. Deze aandoening komt hoofdzakelijk voor bij gespeende biggen en jonge vleesvarkens. – ILSE DECLERCK, UGENT –

FOTO: ILSE DECLERCK

Rectum- en uterusprolaps

Rectumprolaps komt niet enkel voor bij gespeende biggen en jonge vleesvarkens. Ook bij zeugen komt het af en toe voor, vooral in de periode rond het werpen. Meestal gaat het om individuele gevallen, maar in bepaalde gevallen kan er sprake zijn van een bedrijfsprobleem. Soms wordt een tijdelijke uitstulping van de endeldarm tijdens hoesten of mesten waargenomen. In dit artikel komt vooral de permanente rectumprolaps aan bod.

Uterusprolaps, of uitstulping van de baarmoeder, kan voorkomen bij alle landbouwdieren, maar wordt tegenwoordig vooral bij het rund gezien, onmiddellijk na (een zware) verlossing en vaak in combinatie met kalfziekte (hypocalcemie). In het verleden kwam baarmoederprolaps vooral bij varkens voor. Door uitgedreven selectie is de incidentie baarmoederprolaps bij het varken sterk teruggedrongen.

Algemeen

Op afmestbedrijven kan het percentage varkens met rectumprolaps op jaarniveau schommelen tussen minder dan 1 tot 15%. Meestal zijn de aangetaste varkens tussen 6 en 16 weken oud. Over het algemeen is rectumprolaps een alles-of-nietsfenomeen en worden de vroege stadia (bijvoorbeeld staartzwiepen) dus niet opgemerkt. Bij zeugen varieert dit percentage van 0,5 tot 1% en gaat meestal gepaard met vagina-prolaps.

Bij rectumprolaps is de donkerrode, ronde of cilindervormige uitpuilende massa meestal 10 tot 13 cm lang omdat dit laatste stuk endeldarm niet goed gefixeerd is aan de bekkenholte met bindweefsel, spieren of ligamenten. Hokgenoten vreten graag aan deze uitpuiling met eventueel infecties en sterfte tot gevolg. De dieren kunnen chirurgisch behandeld worden, maar het risico op strictuurvorming (ver-

nauwing) is groot. Hier moet men dus de nadruk op preventie leggen.

Uterusprolaps bij de zeug komt vooral na het werpen en bij oudere zeugen voor. In de literatuur zijn er geen gegevens beschikbaar over de huidige prevalentie van baarmoederprolaps. Men vindt achter de zeug een grote, donkerrode massa met 2 hoornen. Baarmoederprolaps gaat gepaard met veel bloedstuwning. Er is dus een hoog risico op shock.

Oorzaken

De endeldarm en de baarmoeder worden ter plaatse gehouden door een ophangstelsel van bindweefsel, spieren en ligamenten. Enerzijds overmatige druk, en anderzijds verweking van dit ophangstelsel, kan leiden tot rectum- en/of baarmoederprolaps. Overmatige druk kan plaatsvinden bij persen (bijvoorbeeld ontsteking van endeldarm, constipatie, hoesten, werpen, ...) of bij fysieke druk (bijvoorbeeld hellende vloer). Verweking van dit ophangstelsel kan te wijten zijn aan oedeem (ook wel zucht of jacht genoemd), vervetting, bepaalde geneesmiddelen of aan genetische achtergrond.

Wat zijn de risicofactoren?

Ontsteking Een ontsteking van de endeldarm, de vagina of de urinewegen gaat gepaard met zwelling en irritatie waardoor aangetaste varkens meer staartzwiepen en gaan persen. Het persen zorgt voor overmatige druk met een verhoogd risico op prolapsen. Vooral parasieten kunnen een ontsteking van de endeldarm veroorzaken. Zo kan coccidiose bij zuigende biggen als mogelijke oorzaak aangehaald worden. Bij oudere varkens moet men vooral denken aan *Trichuris suis* als parasitaire oorzaak. Het belang van *Trichuris suis*, of de zweepworm, neemt toe. Vooral dieren die ouder

zijn dan 2 maanden kunnen besmet worden met deze parasiet. De worm is 3 tot 5 cm lang en verblijft in de dikke darm. Meestal treedt er enkel ontsteking van het rectum op, met eventueel rectumprolaps tot gevolg. De diagnose is gemakkelijk te stellen door mestonderzoek. De zweepworm scheidt citroenvormige eieren uit, waardoor de eieren gemakkelijk onderscheiden kunnen worden. Heel erge infecties kunnen uitzonderlijk diarree (met bloedbijmenging) en bloedarmoede (anemie) geven. Deze parasiet kan niet goed overleven in warme, lichtrijke plaatsen. Voor mestonderzoek is het daarom ook aangewezen om de meststalen koel te bewaren.

Ontsteking van de urinewegen (vooral bij oudere en/of kreupel zeugen) of van de vagina (schede) geeft aanleiding tot persen met opnieuw een verhoogd risico op rectum- en baarmoederprolaps. Preventie van ontsteking van het urogenitaal stelsel moet vooral gericht zijn op voldoende beschikbaar water en een goede hygiëne, zowel van de omgeving als bij partushulp en inseminatie.

Voeding Plotse rantsoenveranderingen (bijvoorbeeld van droog naar nat voeder) kunnen aanleiding geven tot een bedrijfsprobleem van rectumprolaps. Constipatie door een chronisch watertekort of door te weinig vezels in het rantsoen gaat gepaard met meer persen en daardoor met een verhoogd risico op endeldarmuitstulpingen. Vooral wanneer constipatie gepaard gaat met weinig bewegingsvrijheid (hoge bezettingsdichtheid, kleine kraamhokken) kan het probleem optreden. Bij een plots bedrijfsprobleem wordt er daarom geadviseerd om zeugen eventueel tijdelijk uitloop te geven. Dieren die op gerststro gehouden worden, zouden meer risico lopen dan wanneer ze gehouden wor-

den op tarwestro. Ook een te hoog calcium- of lysinegehalte in het voeder zijn mogelijke risicofactoren. Er wordt van een te hoog lysinegehalte gesproken als het 20% boven het normale gehalte ligt. Een te hoog calciumgehalte kan vooral bij baren tot kalkneerslag en verstopping van de urineleider leiden met persen tot gevolg. Mycotoxines, en in het bijzonder zearalenone, veroorzaakt onder andere verweking van het ophangstelsel met een verhoogd risico op rectumprolaps. Een rode gezwollen kling bij biggen en zeugen, slecht berig worden van de gelten, slechte reproductieresultaten, hoge uitval in het kraamhok zijn andere symptomen die kunnen wijzen op de aanwezigheid van zearalenone in het voeder.

Huisvesting en klimaatregeling Een te hoge bezetting en te weinig bewegingsvrijheid geven een hoger risico op prolapsen. Vooral bij zeugen in te kleine en te sterk hellende kraamhokken kan het probleem frequent voorkomen. In te kleine kraamhokken liggen ze vaak neer of leunen ze met de achterhand op de zeugenbox. Als de vloerhelling bovendien ook te groot is (meer dan 1 cm per 20 cm, of 5%) dan is het risico op rectum- en/ of baarmoederprolaps sterk verhoogd.

Sommige studies tonen aan dat rectumprolaps vooral in de winter voorkomt. Bovendien zou de overgang van koud naar vochtig weer ook een belangrijke rol spelen. Vooral jonge varkens rillen bij koude of tocht. Dit rillen verhoogt ook de kans op uitpuiling van het rectum.

Geneesmiddelen Sommige geneesmiddelen kunnen het risico op prolaps van de endeldarm verhogen. Zo bevordert tylosine de groei van een bepaalde schimmel. Deze schimmel leidt tot ontsteking en irritatie van de endeldarm, met persen en eventueel rectumprolaps tot gevolg. Linco-

mycine geeft verweking van het rectum en z'n ophangstelsel. Vaak echter worden deze geneesmiddelen gegeven bij aandoeningen van het spijsvertering- en ademhalingsstelsel en verhogen deze aandoeningen (diarree, hoesten) sowieso al het risico op endeldarmuitstulping.

Genetische achtergrond Bij ernstige bedrijfsproblemen is het steeds belangrijk om (veranderingen in) het selectiebeleid nader te bekijken. Inteelt kan er voor zorgen dat bepaalde genen meer tot uiting komen, met meer verweking van het ophangstelsel. Ook de bekkenstand is van belang. Hoe meer het bekken afhangt (of hoe groter de hoek tussen het bekken en de staartwervels), hoe groter het risico. Uit een beperkte studie blijkt dat Yorkshirerassen gevoeliger zijn.

Overige factoren Vooral mannelijke varkens zouden gevoelig zijn voor rectumprolaps. Ook een laag geboortegewicht zou een risicofactor voor endeldarmuitstulping zijn. Een laag geboortegewicht (minder dan 1 kg) gaat gepaard met een lager aantal spiervezels en dus een slechtere ophanging van de endeldarm. Vooral bij snelle groei zal het ophangstelsel van deze biggen in gebreke blijven. Het te kort couperen van de staarten kan het zenuwcentrum van de achterhand beschadigen. Staartbijten kan soms gepaard gaan met ontsteking van dit zenuwcentrum. Wanneer dat beschadigd of ontstoken is, heeft het varken geen controle meer over de anale kringpijs waardoor de endeldarm gemakkelijk kan uitpuilen.

Behandeling en prognose

De prognose hangt sterk af van de duur, de uitbreidbaarheid en eventuele complicaties. Het uitpuilend deel is broos en geraakt gemakkelijk verwond. Hokgenoten vreten er dikwijls aan waardoor het

varken eventueel kan doodbloeden. In het geval van baarmoederprolaps treedt er zeer veel bloedstuwning op, waardoor de zeug na enige tijd in shock kan geraken. De zeug wordt onrustig en oren en uier kunnen blauw worden.

Na een rectumprolaps kan de endeldarm deels of volledig dichtgroeien (strictuurvorming), waardoor de vertering en passage sterk bemoeilijkt wordt. Lichte gevallen van rectumprolaps hoeft je niet te behandelen. Men kan de aangetaste varkens isoleren, het uitpuilend deel voorzichtig (bijvoorbeeld met een natte keukenhanddoek) terugduwen en eventueel een beursnaad plaatsen. Bij erge gevallen kan het nodig zijn om het uitpuilend deel chirurgisch te verwijderen. Bij chirurgische resectie moet men er op bedacht zijn dat ook andere structuren (bijvoorbeeld de dunne darm) betrokken kunnen zijn in de prolaps.

In tegenstelling tot bij het rund is het bij de zeug zo goed als onmogelijk om de baarmoeder te reponeren. Bij de zeug bestaat de behandeling van een baarmoederprolaps in principe uit amputatie. Men brengt een elastische ligatuur, of meerdere ligaturen, rond de baarmoeder aan (ongeveer 5 cm voor de baarmoedermond). Er moet gecontroleerd worden of er zich geen darmen in de prolaps bevinden. Tenslotte wordt de stomp in de vagina teruggeduwd. Om sterfte ten gevolge van shock zo veel mogelijk te voorkomen, moet de zeug warm gehouden worden en corticosteroiden toegediend krijgen. Veel zeugen sterven namelijk de eerste 6 uur na de behandeling ten gevolge van shock. ■

Ilse Declerck is als dierenarts verbonden aan de Vakgroep Voortplanting, Verloskunde en Bedrijfsdiergeneeskunde van de UGent.